

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรม Factors Associated with the Failure of the Justice System

ภาคิน โชติเวทย์ศิลป์

Phakin Chotiweetsin

อาจารย์ ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิตและรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชญวิทยา การบริหารงานยุติธรรมและสังคม
Lecturer from the Faculty of Master's and Doctoral Programs in Political Science specializing in Criminology Justice
Administration and Society

*Corresponding Author Email: pakin_ch@hotmail.com

Received: 26 March 2026 Revised: 11 May 2026 Accepted: 12 May 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มุ่งนำปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้วยวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านระบบที่เอื้อประโยชน์ เกิดจากการทุจริตในกระบวนการยุติธรรม เกิดจากการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มพวกพ้องหรือเลือกปฏิบัติกับผู้ด้อยโอกาส 2) ปัจจัยที่ด้านระบบโครงสร้าง เกิดจากโครงสร้างการทำงานและกลไกที่ขาดประสิทธิภาพ เน้นการทำงานภายในองค์กรเองมากเกินไป เกิดจากระบบอุปถัมภ์และการแทรกแซงจากฝ่ายการเมือง ผู้มีอำนาจ หรือผู้มีอิทธิพล ทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่เป็นธรรม สร้างความเหลื่อมล้ำ ทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าถึงความยุติธรรมได้ยาก ส่งผลให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรม 3) ปัจจัยด้านความขัดแย้ง เกิดจากกระบวนการยุติธรรมมักตกอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรตำรวจ ทำให้การบังคับใช้กฎหมายขาดความอิสระและยุติธรรม เน้นการปฏิบัติตามคำสั่งมากกว่าการยึดหลักนิติธรรมที่เท่าเทียม ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นและมองว่าเป็นเกิดความอยุติธรรม 4) ปัจจัยด้านวิถีปฏิบัติ เกิดจากข้อจำกัดเชิงวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในบางขั้นตอนขาดการตรวจสอบที่เพียงพอ การขาดแคลนเทคโนโลยีหรือนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน วัฒนธรรมวิธีการปฏิบัติของคนไม่เหมือนกันทางกฎหมาย นำไปสู่ความไม่เชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบยุติธรรมไทย และ 5) ปัจจัยด้านนิติรัฐอภิสิทธิ์ มีการบังคับใช้กฎหมายไม่ได้เป็นไปเพื่อหลักนิติธรรมที่เสมอภาคแต่เป็นการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองหรือสร้างความชอบธรรมให้กับชนชั้นนำ มีการสร้างวาทกรรมหรือข้ออ้างทางกฎหมายเพื่อปกป้องผู้กระทำความผิดที่มีอำนาจ โดยเฉพาะในคดีที่มีความรุนแรงทางการเมือง

คำสำคัญ: ปัจจัยที่สัมพันธ์ต่อกระบวนการยุติธรรม, ความล้มเหลวต่อกระบวนการยุติธรรม, กระบวนการยุติธรรม

Abstract

This academic article aims to analyze and synthesize factors related to the failure of the justice system. These factors include 1) Systemic factors contributing to electoral corruption within the justice system, the abuse of power for personal or group gain or discrimination against the underprivileged 2) Structural factors stemming from inefficient organizational structures and mechanisms, excessive internal organizational focus, patronage systems and political, powerful or influential interference, leading to unfair law enforcement, inequality and difficulty for citizens to access justice, resulting in a lack of public trust in the justice system 3) Conflict factors, often influenced by political power within the justice system, particularly the police, undermining the independence and fairness of law enforcement, prioritizing compliance over equal adherence to the rule of law, leading to a lack of public trust and perceived injustice 4) Practice factors, stemming from organizational cultural limitations, insufficient oversight in certain operational procedures, lack of technology or its adoption and unequal legal practices, all contributing to a lack of public trust in the Thai justice system and 5) Privileged rule of law factors. Law enforcement is not driven by the principle of equality or the rule of law, but rather by the use of law as a tool for governance or to legitimize the elite. Legal rhetoric or pretexts are created to protect powerful perpetrators, particularly in politically motivated cases.

Keywords: Factors Related to The Justice Process, Failures of The Justice Process, The Justice System

บทนำ

กระบวนการยุติธรรม เป็นกลไกสำคัญของรัฐในการสร้างความเป็นธรรมและความสงบเรียบร้อยของสังคม นอกจากนี้ยังเป็นกฎเกณฑ์กติกาให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวอย่างมีคุณภาพ เป็นที่เชื่อถือของประชาชน จึงจะสามารถสร้างความสงบเรียบร้อยและความเป็นธรรมในสังคมได้อย่างยั่งยืน รัฐจึงจำเป็นต้องปรับปรุงคุณภาพกระบวนการยุติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้มีประสิทธิภาพเท่าทันความซับซ้อนของสังคมและโลกยุคปัจจุบัน แม้กระบวนการยุติธรรมของไทยจะผ่านการปฏิรูปด้านโครงสร้างกระบวนการทำงาน และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมาแล้วหลายครั้ง แต่ยังคงปรากฏข้อวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมทั้งในแง่ของความล่าช้าในการดำเนินงาน อุปสรรคในการเข้าถึงความเหลื่อมล้ำในการบังคับใช้กฎหมาย และความถูกต้องของการดำเนินงานอยู่เป็นระยะสะท้อนให้เห็นความไม่เชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมของประเทศ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561, น.131)

หลายประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย เผชิญความล้มเหลวจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการเรือนจำ ทำให้เรือนจำไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากลที่คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนเกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจ ทั้งของผู้ต้องขังจากการเสียโอกาสในการประกอบอาชีพ ภาครัฐต้องเสียทั้งงบประมาณและทรัพยากรบุคคลในการบริหารจัดการเรือนจำ ประสพการณ์จากหลายประเทศได้แสดงให้เห็นแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยมาตรการทางเลือกในการลงโทษแทน

การจำคุกหลากหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบงานราชทัณฑ์ของประเทศไทย กระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันที่เน้นการลงโทษด้วยการคุมขังกำลังประสบกับปัญหาหลายประการ ทั้งปัญหาความแออัดและทำให้การจัดการไม่เป็นไปตามมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขัง และการความสูญเสียทางเศรษฐศาสตร์ทั้งในด้านของต้นทุนในการเรือนจำ ต้นทุนค่าเสียโอกาสในการกลับสู่สังคมหรือกลับสู่การทำงานของผู้ต้องขัง นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยจำนวนมากที่ชี้ให้เห็นว่าผู้ต้องขังอยู่ในสังคมได้ยากขึ้นหลังพ้นโทษจากเรือนจำ ซึ่งมีผลทำให้ต้องกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีกครั้ง ทำให้เป็นการเพิ่มจำนวนผู้ต้องขังเป็นวงจรรต่อไป เช่น ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมแบบดั้งเดิม จำนวนนักโทษในเรือนจำส่วนใหญ่เป็นนักโทษคดีอาชญากรรม ซึ่งเมื่อมาอยู่รวมกันในเรือนจำจะทำให้เกิดเป็นเครือข่ายการค้ายาเสพติดที่ขยายวงกว้างมากขึ้น เมื่อพ้นโทษออกไปทำให้มีโอกาสที่จะมีการกระทำความผิดซ้ำและขยายวงกว้างมากขึ้น ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมจึงต้องมีการนำมาตรการทางเลือกอื่น ๆ นอกจากการจำคุกเข้าร่วมดำเนินการแก้ปัญหาเหล่านี้ด้วย (กฤษณพงศ์ พุตระกูล และคณะ, 2565) แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจะได้รับการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนไว้ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า ยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่ทำให้การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนยังไม่ได้ได้รับความสะดวกเท่าที่ควร โดยเฉพาะปัญหาความยากจนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม การจัดตั้งกองทุนยุติธรรมจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนผู้ยากไร้ให้สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยสะดวกและทั่วถึงในการดำเนินคดี เช่น การยื่นคำร้อง การฟ้องคดี การต่อสู้คดี บังคับคดี และการดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการจัดหาทนายความให้ และการให้คำแนะนำหรือปรึกษากฎหมายตลอดจนการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน ซึ่งจะทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยสะดวกรวดเร็ว เสมอภาค และเป็นธรรมสมตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย (อริยพร โพธิ์ใส, 2563, น.145)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย ยังมีความเป็นปัจเจกมากกว่าที่จะทำเป็นระบบขั้นตอนในการประสานงาน การส่งต่อข้อมูลยังไม่ดีเท่าที่ควร แต่ละองค์กรต่างทำหน้าที่ของตน โดยไม่คำนึงถึงระบบหรือกระบวนการในภาพรวม เช่น การเก็บข้อมูลคดีในชั้นตำรวจ อัยการศาลยุติธรรม ศาลพิเศษ หน่วยงานราชทัณฑ์ และสถานพินิจ ยังไม่สอดคล้องกันทำให้สืบค้น ฐานข้อมูลได้ยาก ไม่สามารถนำมาสะท้อนสภาพปัญหาที่แท้จริงหรือออกแบบกลไกการแก้ไขปัญหาได้ จึงควรส่งเสริมให้มีความร่วมมือ ระหว่างองค์กรมากขึ้นและใช้ระบบฐานข้อมูล เดียวกันทั้งกระบวนการยุติธรรมการพัฒนาองค์ความรู้ สร้างทัศนคติที่ถูกต้องให้แก่ประชาชนและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมให้ตระหนักถึงหน้าที่มาก่อนสิทธิเสรีภาพและมีความรู้ในกระบวนการยุติธรรมอย่างแท้จริงเพื่อแก้ปัญหา บุคลากรและการมีส่วนร่วมของประชาชน ระบบหรือโครงสร้างองค์กรหลายอย่างที่ประเทศไทยนำต้นแบบมาจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นระบบหรือโครงสร้างที่ดีแต่มีปัญหาที่ตัวบุคคลที่ขาดความพร้อมทักษะและความรู้ที่จะทำงานให้สอดคล้องกับระบบ นอกจากพนักงานเจ้าหน้าที่ประจำ เช่น พนักงานสอบสวน อัยการ ผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ฯลฯ ยังรวมถึงทนายขอแรงหรือทนายความที่รัฐจัดหาให้คู่ความด้วยบทบาทของชุมชนยังมีน้อย และกระบวนการยุติธรรมขึ้นกับส่วนกลางมากเกินไป ความร่วมมือในชุมชนเพื่อป้องกันอาชญากรรม เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้การปฏิรูประบบยุติธรรมดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างแท้จริง ทั้งในแง่เวลา ระยะเวลา และเนื้อหาที่ขอบธรรมจะช่วยอำนวยความสะดวกได้มากขึ้นโดยต้องเกิดจากความร่วมมือขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมจากส่วนกลาง และความร่วมมือจากชุมชนด้วยเช่นกัน กฎหมายบางฉบับมีความล้าหลัง อัตราโทษไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมใน

ปัจจุบัน เช่น อัตราโทษปรับต่ำเกินไป การใช้โทษจำคุกมากเกินไป องค์ประกอบของกฎหมายไม่ทันสมัยกับเทคโนโลยีที่ใช้ในการกระทำความผิด ฯลฯ การปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย การปรับปรุงบทกำหนดโทษและนำวิธีการทางเลือกมาใช้อย่างจริงจัง จะมีส่วนช่วยแก้ปัญหาที่ล้นศาล นักโทษล้นคุกได้ และอาจมีผลในเชิงป้องกันอาชญากรรมได้อีกด้วย (นันทิ จิตสวฯ, 2558, น.17)

อีกทั้ง สภาพปัญหากระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักของไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา การบังคับใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของสังคมไทยมีปัญหา คือ กฎหมายบางฉบับล้าสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ประชาชนไม่เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างรวดเร็ว เป็นธรรมและทั่วถึง ปัญหาการแบ่งปันสิทธิในความเสมอภาค และสิทธิในเสรีภาพ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ทางสังคมทั้งสิ้น ทั้งนี้การแบ่งปันสิทธิอาจจะเป็นไปอย่างเท่าเทียมกันหรือไม่เท่าเทียมกันได้ ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นในสังคมหรือประเทศ สำหรับประเทศที่ปกครองโดยนิติรัฐ รัฐที่ปกครองโดยกฎหมายและกฎหมายนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรมด้วย เนื่องจากเป็นหลักการพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความยุติธรรมของสังคม กระบวนการยุติธรรมจึงถือเป็นกลไกสำคัญและเป็นพื้นฐานซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่มีความยุติธรรม การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยในช่วงหลายปีที่ผ่านมาส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญหลายประการ โดยปัญหาสำคัญซึ่งนำไปสู่การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม คือ การนำคดีเข้าสู่ระบบยุติธรรมมากเกินไปจนล้นศาล ทำให้เกิดความล่าช้าในการพิจารณาคดีและเกิดคดีตกค้าง ในชั้นศาลเป็นจำนวนมาก เนื่องจากประเทศไทยมีกฎหมายที่กำหนดให้นำโทษทางอาญามาใช้กับพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎหมาย แม้ว่าพฤติกรรมเหล่านั้นจะเป็นเพียงการกระทำที่กฎหมายกำหนดว่าเป็นความผิดที่ไม่ใช่เป็นอาชญากรรมโดยแท้ อีกทั้งระบบการกลั่นกรองคดียังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ส่งผลให้การดำเนินคดีมีความล่าช้า จนก่อให้เกิดปัญหาคดีล้นศาลและผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ปัญหาข้างต้นส่งผลกระทบต่อการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม อีกทั้งยัง ส่งผลกระทบต่อปริมาณที่ใช้ในการบริหารจัดการหน่วยงานเหล่านี้ ประกอบกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีข้อจำกัดในเรื่องของกำลังคน งบประมาณ และสถานที่ ทำให้ประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนลดลงทั้งยังส่งผลกระทบต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจนบางครั้งเกิดเป็นข้อร้องเรียนของประชาชนเกี่ยวกับการทำงานของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม จึงทำให้เกิดแนวคิด กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งให้ความสำคัญกับการพิจารณาคดีที่ขึ้นสู่ศาลด้วยวิธีไกล่เกลี่ยและการใช้มาตรการพิเศษอื่นในการลดปริมาณคดีนำขึ้นศาลเพื่อพิจารณาตัดสินคดีความ ตลอดจนการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด โดยไม่ใช้การจำคุกหรือการคุมขังในเรือนจำ โดยอาจใช้มาตรการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท การคุมประพฤติ มาตรการพักวัน/ลดวันต้องโทษ ซึ่งเป็นมาตรการทางเลือกแทนการจำคุก กระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้ความสำคัญกับการลดปริมาณคดีสู่ศาลและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ และได้เริ่มมีการนำมาตรการดังกล่าวมาใช้จริงแล้วในหลายหน่วยงาน (เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว, 2561, น.3)

ดังนั้น การสร้างความเป็นธรรมด้วยกระบวนการยุติธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาล เพื่อให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรม ความถูกต้อง และความเท่าเทียมกัน โดยรัฐบาลจะนำกระบวนการยุติธรรมมาใช้เพื่อให้ประชาชนในชนบทสามารถเข้าถึงกลไกของรัฐได้ นอกจากนี้ รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาประเทศแบบบูรณาการบนยุทธศาสตร์และแผนการปฏิรูปประเทศ มีวิธีและแนวทางการแก้ไขเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่ ด้านทาง กลางทาง และปลายทาง ทั้งยังมีแนวคิดไทยนิยมยั่งยืนเพื่อให้สอดคล้องกับการลดปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำทางสังคม (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2561, น.7)

ผู้เขียนจึงมุ่งนำเสนอปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านระบบที่เอื้อประโยชน์ ด้านระบบโครงสร้าง ด้านความขัดแย้ง และด้านนิติรัฐอภิสิทธิ์ ดังนี้

บทวิเคราะห์

ผู้เขียนใช้วิธีการสังเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Synthesis) คือ กระบวนการรวบรวม วิเคราะห์ และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหลายแหล่ง เช่น บทความจากวารสาร งานวิจัย รายงาน หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ เว็บไซต์ และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ จากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ตั้งแต่ พ.ศ. 2552-2566 โดยสังเคราะห์เชิงเอกสาร ระบุประเด็นที่ต้องการสังเคราะห์ให้ชัดเจน ได้แก่ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านระบบที่เอื้อประโยชน์ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านระบบโครงสร้าง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านความขัดแย้ง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านวิधिปฏิบัติ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านนิติรัฐอภิสิทธิ์ ผู้เขียนค้นหาและคัดเลือกเอกสาร รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ ทั้งเอกสารตีพิมพ์และไม่ตีพิมพ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกแยะประเภท และบันทึกข้อมูลเนื้อหาจากเอกสารแต่ละฉบับ สังเคราะห์เนื้อหาและนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ หาความเชื่อมโยง หาความสอดคล้องหรือขัดแย้งกัน และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ หรือข้อสรุปที่ได้จากการสังเคราะห์

1. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านระบบที่เอื้อประโยชน์

กระบวนการยุติธรรมของไทยประสบกับความล้มเหลวหลายประการ ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรม ทั้งเรื่องกฎหมายบางฉบับที่ล้าสมัยและไม่สอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป การใช้อำนาจในการออกกฎหมายที่เอื้อประโยชน์ต่อคนเฉพาะกลุ่ม และปัญหาด้านการทุจริตคอร์รัปชันที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมกับคนส่วนใหญ่ในสังคม ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างรวดเร็ว เป็นธรรม และทั่วถึง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นการผลักดันให้เกิดการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม หน่วยงานยุติธรรมของไทยยังทำงานอย่างเป็นเอกเทศ ทำงานเป็นระบบปิด ไม่มีการตรวจสอบถ่วงดุลจากภายนอก ภายใต้เหตุผลเพื่อความเป็นอิสระ จึงสามารถผูกขาดงานของตนเอง สภาพแวดล้อมเช่นนี้จึงเอื้อให้เกิดการทุจริตหรือการแทรกแซงได้ง่ายจากคนในองค์กร โดยเฉพาะจากผู้บังคับบัญชาที่อาจเข้ามาก้าวล่วงความเป็นอิสระและการใช้ดุลพินิจของผู้ใต้บังคับบัญชาที่เป็นผู้รับผิดชอบสำนวนความยุติธรรมไทยมีความบกพร่องตั้งแต่ต้นธารของกระบวนการ นั่นคือขั้นตอนสอบสวนที่เปิดช่องให้เกิดการบิดเบือนพยานหลักฐานได้ โดยทั่วไป ฝ่ายพนักงานสอบสวน (ตำรวจ) ทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเป็นหลักเพียงฝ่ายเดียว ไม่มีหน่วยงานภายนอกกำกับตรวจสอบการทำงานตั้งแต่แรก งานสอบสวนในไทยยังปราศจากการถ่วงดุลจากหน่วยงานอื่นที่เป็นอิสระจากองค์กรตำรวจ องค์กรหนึ่งที่มีบทบาทน้อยกว่าที่ควรจะเป็นคืออัยการ ซึ่งอัยการบางคนเรียกสำนวนที่เจ้าหน้าที่ตำรวจส่งมาว่าเหมือนนิยายสอบสวน เนื่องจากอัยการไม่สามารถทราบได้ว่าพยานหลักฐานที่ตำรวจเสนอนั้นถูกต้องหรือไม่ และจะรู้ข้อเท็จจริงของคดีเท่าที่ตำรวจเขียนมาในสำนวน และหากจะต้องการสอบสวนเพิ่มก็ต้องส่งผ่านพนักงานสอบสวนเท่านั้นในทำนองเดียวกัน การสั่งคดีของอัยการยังมีปัญหา แม้ว่าการสั่งฟ้องคดีจะมีการถ่วงดุลมากกว่างานสอบสวน แต่ยังจำกัดอยู่แค่ในองค์กรสังกัดระบบราชการในปัจจุบัน หากอัยการมีความเห็นแย้งพนักงานสอบสวนว่าไม่ควรสั่งฟ้อง สำนวนนั้นจะถูกส่งให้ผู้บัญชาการตำรวจเป็นผู้ทำความเห็น ในกรณีที่ตำรวจยังคง

ยืนยันว่าต้องสั่งฟ้อง อธิบดีกรมอัยการจะพิจารณาชี้ขาด ซึ่งก็อาจใช้ดุลพินิจในการฟ้องประชาชน หรือไม่ฟ้องเพื่อให้จบคดี และเอื้อผลประโยชน์ให้กับบางคนได้ ในกรณีของศาลนั้นมีชื่อเสียงว่าเป็นองค์กรปิด การทำคำพิพากษาต่าง ๆ ใช้ระบบการตรวจสอบจากภายในเท่านั้น หลายครั้งจึงขาดความโปร่งใสและเสี่ยงต่อการถูกแทรกแซง รูปแบบการทุจริตหนึ่งที่พบได้ทั่วไปเช่นเดียวกับองค์กรยุติธรรมอื่น คือ การที่ผู้พิพากษาเรียกรับสินบนโดยสัญญาว่าจะวินิจฉัยให้ หรือการจ่ายสำนวนโดยเจาะจงไปที่ผู้พิพากษาหรือองค์คณะผู้พิพากษา ซึ่งช่วยให้คาดการณ์ผลลัพธ์ในคำพิพากษาได้ (Nitivajra Channel, 2565)

คดีจำนวนมากที่อยู่ในระบบสร้างแรงจูงใจที่ผลักดันให้เจ้าหน้าที่คำนึงถึงความเร็วมากกว่าความเป็นธรรม และเอื้อหรือส่งเสริมให้ใช้วิธีการลดหรือเร่งคดีที่ไม่เป็นธรรม เช่น ในขั้นการสอบสวนมีวิธีการที่เรียกว่า “เป่าคดี” เพื่อลดจำนวนคดี โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจรับฟังข้อร้องทุกข์ แต่ลงบันทึกการแจ้งความในสมุดส่วนตัวไม่ใช้ในระบบของสถานีตำรวจ ในขณะที่อัยการเองก็เร่งสั่งฟ้องไปก่อน ไม่ได้ตรวจสอบสำนวนอย่างรอบคอบ ไม่ได้สั่งสอบสวนเพิ่มในกรณีสำนวนอ่อนเกินไปหรือในกรณีที่ไม่ได้แจ้งสิทธิการมีทนายจนเป็นผลให้ศาลสั่งยกฟ้องในหลายคดี ในขั้นการพิจารณาคดีของศาลชั้นต้น มีข้อวิจารณ์ต่อแนวปฏิบัติใน “ห้องเวรชี้” ว่าเน้นไปที่การตัดสินคดีจำนวนมากให้เสร็จสิ้นได้ในแต่ละวันมากกว่าการรักษาสิทธิของจำเลย อีกทั้งยังการปิดกั้นมิให้บุคคลภายนอก รวมถึงทนายความเข้าร่วมฟังการพิจารณาคดีของศาล ขัดกับหลักการให้การพิจารณาคดีโดยเปิดเผยอันเป็นหลักสากล (ปกป้อง ศรีสนิท, 2565) บุชยา จินันยา (2553, น.15; สำนักงานกิจการยุติธรรม (2552, น.36) กล่าวว่า ปัจจัยภายในที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานยุติธรรม ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ความเชี่ยวชาญ ทักษะและประสบการณ์ ในการทำงาน ตลอดจนกลไกในการบริหารงานยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ ส่วนในด้านปัจจัยภายนอกที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรค เช่น กฎหมายหรือแนวนโยบายต่าง ๆ ระบบการเมืองการปกครองระบบข่าวสารข้อมูลสถานะทางสภาพ เศรษฐกิจ สังคม เป็นต้น

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านระบบที่เอื้อประโยชน์ เกิดการทุจริตในกระบวนการยุติธรรม เกิดจากการแทรกแซงหรือใช้อำนาจดุลพินิจมิชอบเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง มีลักษณะการใช้อำนาจเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มพวกพ้องหรือเลือกปฏิบัติกับผู้ด้อยโอกาส การบังคับใช้กฎหมายที่ส่งผลให้คนมีตำแหน่งหรืออิทธิพลได้รับอภิสิทธิ์ระบบที่เอื้อประโยชน์และความยุติธรรมในสังคมมักเป็นประเด็นที่มีความทับซ้อนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อระบบการบริหารงานหรือกระบวนการยุติธรรมถูกวิเคราะห์ถึงความโปร่งใสและประสิทธิภาพ ความยุติธรรมที่แท้จริงต้องตั้งอยู่บนหลักนิติธรรม ธรรมาภิบาล และการยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอาชญากรรมหรือกลุ่มอิทธิพลเข้าครอบงำอำนาจรัฐเพื่อประโยชน์ส่วนตน

2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านระบบโครงสร้าง

แม้ว่าสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนจะได้มีการบัญญัติและรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่ผ่านมา แต่ในทางปฏิบัติยังความล้มเหลวในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนยังคงมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น ความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่ล่าช้า ปัญหาความยากจนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม การไม่ทราบถึงสิทธิ ในกระบวนการยุติธรรมของประชาชน การขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น ซึ่งอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ที่สำคัญเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหา “ระบบและโครงสร้าง” ของกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว และหลายภาคส่วนเรียกร้องให้มีการปฏิรูป กระบวนการยุติธรรมเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม โดยอุปสรรคในการเข้าถึงความยุติธรรมนั้นเกิดจากหลายปัจจัย เกี่ยวข้องทั้ง

ทางด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคม และหน่วยงานภาครัฐ ปัญหาสำคัญ ได้แก่ ความยุ่งยากซับซ้อนและค่าใช้จ่ายของกระบวนการทางกฎหมาย ความล่าช้าในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ความยุ่งยากซับซ้อนของระบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องและการไม่มีเครื่องมือที่จะบังคับให้เป็นไปตามสิทธิต่าง ๆ รวมถึงปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ทรัพย์สิน สมรรถภาพหรือความเข้าใจของบุคคลนั้นต่อความยุติธรรม นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านเวลา สถานที่ และสภาพทางกายภาพต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการเข้าถึงความยุติธรรม เช่น อุปสรรคในเรื่องของสถานที่ตั้ง และการไม่สามารถเข้าถึงบริการทางกฎหมายได้อย่างสะดวกหรืออุปสรรคในเรื่อง การขาดแคลนบุคลากรหรือผู้เชี่ยวชาญที่จะให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดารหรือให้คำปรึกษากฎหมายเฉพาะทางได้ เป็นต้น ผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม ถึงแม้ประเทศไทยจะมีการรองรับสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างชัดเจนแต่พบว่ายังมีปัญหาที่สำคัญที่เป็นอุปสรรคขัดขวางในการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน เช่น 1) ปัญหาการไม่มีความรู้ ความเข้าใจบทบัญญัติของกฎหมาย และสิทธิเสรีภาพที่พึงมีพึงได้โดยชอบธรรม ทำให้ประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบและล่วงละเมิดสิทธิจากบุคคลที่อยู่ในภาวะที่เหนือกว่า ความยุติธรรมที่เกิดขึ้น จึงมิได้มีความหมายเพียงการหยิบยื่นให้จากรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วยตนเอง ปัจจุบันมีประชาชนจำนวนมากยังไม่รู้กฎหมายซึ่งสาเหตุหนึ่งอาจเกิดจากการมีกฎหมายเป็นจำนวนมาก แต่ประชาชนก็ไม่สามารถอ้างความไม่รู้กฎหมายเพื่อที่จะไม่ต้องรับผิดชอบตามกฎหมายได้ ความไม่รู้กฎหมายของประชาชนนี้ ถือเป็นเรื่องสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาในกระบวนการ ยุติธรรม อันนำไปสู่การใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบหรือใช้ในทางที่เอื้อประโยชน์แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในที่สุดประชาชนที่ไม่รู้หรือไม่เข้าใจกฎหมายจนกลายเป็นปัญหาว่าประชาชนนั้นห่างไกลจากสิ่งที่เรียกว่า “ความยุติธรรม” หรือ “ความเป็นธรรม” 2) ปัญหาความยากจนของประชาชน เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าถึงความยุติธรรมเนื่องจากกระบวนการดำเนินคดีนั้น ความจำเป็นที่จะต้องว่าจ้างทนายความเพื่อต่อสู้คดีหรือต้องมีเงินหรือทรัพย์สินที่จะใช้ประกันตัวหรือนำไปวางต่อศาลทำให้ประชาชนที่ยากจนไม่สามารถดำเนินการได้ ย่อมทำให้คนจน เหล่านั้น ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน เกิดเป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสในสังคม จนทำให้เกิดคำว่า “สองมาตรฐาน” สะท้อนให้เห็นถึงโอกาสในกระบวนการยุติธรรมที่ไม่เท่าเทียมกัน (อริยพร โพธิ์ใส, 2563, น.142) ความล้มเหลวเกี่ยวกับโครงสร้างของศาลปกครอง พบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดคุณสมบัติของตุลาการศาลปกครองเนื่องจากมาตรา 277 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 และกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองได้เปิดโอกาสให้เกิดความหลากหลายของคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นตุลาการศาลปกครองจนอาจก่อให้เกิดปัญหาว่าผู้ที่ผ่านการสอบในลักษณะดังกล่าวจะเป็นผู้มีนิติวิธีในทางกฎหมายมหาชนหรือไม่และเมื่อบุคคลดังกล่าวเข้ามาเป็นตุลาการแล้วก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าบุคคลเหล่านั้นจะสามารถวินิจฉัยคดีปกครองได้ดีมากนักน้อยเพียงใด (ประดิษฐ์ แป้นทอง, 2558)

แนวทางในการแก้ไขความล้มเหลวในกระบวนการยุติธรรมจึงต้องเพิ่มผลสัมฤทธิ์และมาตรฐานของโครงสร้างระบบงาน และบุคลากรขององค์กรในกระบวนการยุติธรรม เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง เข้าถึง สะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพที่สอดคล้องตามหลักสากล มีการวิจัยพัฒนา ปรับปรุงโครงสร้าง ระบบงาน และบุคลากรขององค์กรในกระบวนการยุติธรรม โดยศึกษาสภาพปัญหา โครงสร้าง ขอบเขตอำนาจ มาตรฐาน และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการ ยุติธรรม ทั้งกระบวนการ เพื่อนำไปสู่การเพิ่มผลสัมฤทธิ์และมาตรฐานในการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ได้อย่างทั่วถึง สะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพที่สอดคล้องตามหลักสากล ประกอบด้วย 1) การศึกษาสภาพปัญหาการรับบริการของประชาชนจาก

หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม การอำนวยความสะดวก และประสิทธิภาพของการให้บริการของหน่วยงาน 2) การศึกษาโครงสร้างอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ และระบบงานของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ เพื่อพัฒนาปรับปรุง และลดความซ้ำซ้อนของโครงสร้างและอำนาจหน้าที่และระยะเวลาในการดำเนินงานหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมหน่วยงานเป้าหมาย เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมสอบสวนคดีพิเศษ สำนักงานอัยการสูงสุด ศาล กระทรวงยุติธรรม และสหประชาชาติ เป็นต้น 3) การศึกษาการพัฒนาเพื่อปรับปรุงขอบเขตและโครงสร้างอำนาจขององค์กรที่มีหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เช่นสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) และสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน เป็นต้น 4) การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบการศึกษาและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมในด้านความรู้ ทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน และคุณธรรมจริยธรรม ความรับผิดชอบ ตลอดจนจิตสำนึกใน การปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง เพื่อนำไปสู่การยกระดับมาตรฐานและคุณภาพของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม การพัฒนาโครงสร้างและระบบงานในกระบวนการยุติธรรม 5) การวิเคราะห์แนวโน้มอาชญากรรมแนวทางป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นภายหลังการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน 6) การศึกษาและพัฒนาศาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-court) ที่เหมาะสมกับระบบศาล การนำกระบวนการระงับข้อพิพาทอิเล็กทรอนิกส์ (Online-Dispute Resolution : ODR) มาใช้กับประเทศไทย รวมทั้งแนวทางการพัฒนาระบบฐานข้อมูลให้สามารถเชื่อมโยง และแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกันระหว่างหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายในประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบ ติดตาม สืบสวนสอบสวน พิจารณาคดี บังคับคดีป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดระหว่างประเทศ 7) การศึกษาการพัฒนาต้นแบบและมาตรฐานการให้บริการของสถานีตำรวจเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนและการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน 8) การศึกษาการพัฒนาเทคโนโลยีหรือองค์กรเครือข่ายในการประสานงาน/ความร่วมมือกับหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายในภูมิภาคอาเซียน 9) การศึกษาสถาบันและระบบงานยุติธรรมของประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2560, น.2)

ปัจจัยต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านระบบโครงสร้างในประเทศไทย มีรากฐานมาจากโครงสร้างการทำงานและกลไกที่ขาดประสิทธิภาพ ระบบการทำงานขาดความโปร่งใส ตรวจสอบได้ยาก เป็นการทำงานภายในองค์กรเองมากเกินไป โดยเฉพาะกลุ่มคนมีอำนาจหรือฐานะทางการเงิน ทำให้ความเสมอภาคหน้ากฎหมายลดน้อยลง ขาดการถ่วงดุลอำนาจที่มีประสิทธิภาพ หน่วยงานยุติธรรมมักขาดการตรวจสอบถ่วงดุลซึ่งกันและกันอย่างสมดุล ทำให้การใช้อำนาจตามอำเภอใจเกิดขึ้นได้ง่าย โดยเฉพาะในขั้นตอนตำรวจและอัยการการปฏิรูปไม่ถึงรากฐาน ความพยายามปฏิรูปส่วนใหญ่เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนเชิงขั้นตอน ไม่ได้แก้ปัญหาด้านต่อของโครงสร้างหรือจารีตการทำงานแบบเดิมที่ล้าสมัย ระบบอุปถัมภ์และการแทรกแซงจากฝ่ายการเมือง/ผู้มีอำนาจ การแทรกแซงจากฝ่ายการเมืองหรือผู้มีอิทธิพล ทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่เป็นธรรม กฎหมายและระเบียบที่ไม่ทันสมัยและมีความเหลื่อมล้ำ กฎหมายบางส่วนยังคงมีลักษณะที่สร้างความเหลื่อมล้ำ ทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าถึงความยุติธรรมได้ยาก โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อย โครงสร้างงบประมาณและบุคลากรไม่เพียงพอ ในบางหน่วยงานขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ และข้อจำกัดด้านงบประมาณที่ส่งผลต่อการทำงานทางนิติวิทยาศาสตร์และการแสวงหาพยานหลักฐาน ปัจจัยโครงสร้างเหล่านี้ส่งผลให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมและเกิดคดีความที่สะท้อนความไม่เท่าเทียมขึ้นอย่างต่อเนื่อง

3. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านความขัดแย้ง

ปัญหาความขัดแย้งในคดีความต่าง ๆ ทำให้เกิดกระแสการปฏิรูปเป็นระยะแต่ข้อเสนอหลายประการไม่ค่อยคืบหน้าเพราะหน่วยงานยุติธรรมมีความเห็นแย้งกันและไม่เชื่อใจกันพอที่จะประสานความเห็นต่างกันได้ในการสอบสวน มีข้อเสนอให้ฝ่ายอัยการและฝ่ายปกครองเข้ามากำกับติดตามการสอบสวนคดีตั้งแต่ต้นอย่างน้อยในคดีสำคัญ จากปัจจุบันที่มีแทบไม่มีบทบาท ซึ่งคาดหวังว่าจะช่วยด้านทานการแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจได้ ฝ่ายที่เห็นด้วยกับมาตรการนี้มีตั้งแต่ผู้กำหนดนโยบาย คณะกรรมการปฏิรูป องค์การภาคประชาชน รวมถึงฝ่ายอัยการด้วย ซึ่งได้มีความพยายามที่แก้ไขกฎหมายให้เป็นไปตามข้อเสนอนี้ ย้อนไปอย่างน้อยถึงปี 2531 (กุลพล พลวัน, 2560) และการพิจารณาจัดทำร่างกฎหมายอย่างน้อยสองฉบับในช่วงปี 2562-2566 ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติสอบสวนคดีและร่างกฎหมายแก้ไขประมวลวิธีพิจารณาความอาญาแต่สุดท้ายก็ไม่มีการออกหรือแก้ไขกฎหมายดังกล่าวเพราะมีแรงคัดค้านหลักจากฝ่ายตำรวจ โดยมองว่าการให้อัยการมาคุมงานสอบสวนจะไม่ช่วยลดความขัดแย้งได้ เพราะอัยการที่ร่วมกับตำรวจบางนายบิดเบือนสำนวนและหลักฐานได้เช่นกัน และอัยการไทยก็ไม่ได้มีความเชี่ยวชาญและทรัพยากรพอที่จะเข้าร่วมสอบสวน โดยปัจจุบันกฎหมายให้อัยการทำหน้าที่สอบสวนได้ในคดีความผิดซึ่งเกิดขึ้นนอกราชอาณาจักรและคดีเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี แต่ในทางปฏิบัติมักมอบหมายให้พนักงานสอบสวนดำเนินการอยู่ในขณะที่อัยการบางท่านเห็นว่าอุปสรรคในการปฏิรูปมาจากแรงคัดค้านของผู้มีอำนาจหรือผู้บังคับบัญชาที่ได้ประโยชน์จากการควบคุมและแทรกแซงงานสอบสวนได้ อีกข้อเสนอปฏิรูปการสอบสวนมาจากฝ่ายตำรวจเอง แต่ก็พบกับความขัดแย้งกันภายในและไม่ประสบความสำเร็จเช่นกัน โดยสมาคมพนักงานสอบสวนเสนอให้แยกการบริหารงานสอบสวนเป็นอิสระออกจากงานปราบปรามและงานส่วนอื่น ไม่ให้อยู่ภายใต้ผู้บังคับบัญชาคนเดียวกันเหมือนในปัจจุบัน ขณะที่พนักงานสอบสวนอีกกลุ่มไม่เห็นด้วยและแยกตัวออกมาเป็นจัดตั้งสมาพันธ์พนักงานสอบสวนแห่งชาติ โดยเรียกร้องให้ตั้งหน่วยงานสอบสวนที่แยกออกเป็นอิสระจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ปรากฏว่าแนวทางของสมาคมพนักงานสอบสวนได้รับการตอบสนองมากกว่าจากคณะกรรมการพิจารณาพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ โดยกำหนดให้มีสายบังคับบัญชางานสอบสวนแยกเฉพาะออกมา คู่ขนานไปกับสายบังคับบัญชาเดิม ตั้งแต่สารวัตรสอบสวน ผู้กำกับ การสอบสวน ผู้บังคับการสอบสวนจนถึงผู้บัญชาการสอบสวน แต่การผลักดันร่างกฎหมายนี้สุดท้ายก็ต้องหยุดชะงักลงเพราะสำนักงานตำรวจแห่งชาติได้ทำหนังสือคัดค้านหลายประเด็นต่อรัฐบาล ซึ่งหนึ่งในนั้นคือการแบ่งแยกการบริหารงานสอบสวน โดยอ้างว่าจะก่อให้เกิดปัญหาการบริหารงานในภาพรวมที่ต้องอาศัยการประสานงานระหว่างฝ่ายสอบสวนกับฝ่ายงานอื่น ต่อมาสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) ได้จัดทำร่างกฎหมายตำรวจแห่งชาติอีกฉบับที่ไม่มีการแยกสายบังคับบัญชายื่นเสนอต่อคณะรัฐมนตรี และกลายมาเป็นร่างกฎหมายของ ครม. ที่เข้าสู่รัฐสภาแทนร่างของนายมีชัย จนออกมาเป็น พ.ร.บ.ตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 (ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์, 2568)

ข้อเสนอการปฏิรูปอีกด้านหนึ่งที่ติดกับความขัดแย้งมาอย่างยาวนานคือการชะลอฟ้อง ซึ่งเป็นมาตรการแก้ไขปัญหาคดีอาญาล้นศาล โดยให้อานาอัยการสั่งไม่ฟ้องและสั่งคุมประพฤติแทนได้ ในกรณีที่เห็นว่าผู้ต้องหามีความผิดจริงแต่ไม่ได้มีเจตนาชั่วร้าย การถกเถียงเรื่องมาตรการชะลอฟ้องมีมาอย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ. 2520 และมีความพยายามเสนอร่างกฎหมายหลายต่อหลายครั้งที่จะใช้กับคดีที่มีโทษไม่รุนแรง แต่จนถึงปัจจุบัน ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเพราะมีแรงคัดค้านมาจากกลุ่มผู้พิพากษารวมถึงฝ่ายบริหารของตุลาการด้วย เช่น ในปี 2559 ประธานศาลฎีกาได้ยื่นหนังสือทักท้วงต่อประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติว่าร่างกฎหมายชะลอฟ้องมีหลักการไม่เหมาะสม โดยกลุ่มที่คัดค้านมองว่าการชะลอมีลักษณะก้ำกึ่งอำนาจตุลาการ เสมือนเป็นการให้อานาพิจารณา

ตัดสินใจถูกผิดแก่การตัดสินใจผิด และอาจเป็นการตัดทอนสิทธิจำเลยที่จะต่อสู้คดีอย่างถึงที่สุดในชั้นศาลด้วย อีกทั้งยังเป็นการเปิดช่องให้เกิดการบิดเบือนความยุติธรรมได้ง่ายขึ้น โดยการแทรกแซงการทำงานของอัยการจากฝ่ายการเมืองหรือผู้มีอำนาจ (ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์, 2568) ฝ่ายอัยการและผู้ที่มีสนับสนุนมาตรการชะลอฟ้องได้พยายามแก้ไขข้อขัดแย้งข้างต้น โดยเสนอให้ศาลมีอำนาจตรวจสอบการชะลอฟ้องของอัยการได้ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นเนื้อหาในร่างกฎหมายชะลอฟ้องที่จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ (กพยช.) ในช่วงปี พ.ศ. 2564-2565 ที่ได้เชิญทั้งตัวแทนทั้งฝ่ายอัยการและตุลาการเข้าร่วมด้วย (วิพล กิตติพิศนาสรชัย, 2566) แต่สุดท้าย สภาผู้แทนราษฎรก็หมดสมัยไปก่อนจะได้พิจารณาและในปัจจุบันก็ยังมีความคืบหน้าใด ๆ แนวทางการปฏิรูปที่ผ่านมาจึงพยายามเพิ่มอิสระให้แก่องค์กรยุติธรรมเพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเป็นกลางปราศจากการแทรกแซงจากผู้มีอำนาจทางการเมือง แต่ผลปรากฏว่าองค์กรเหล่านี้เป็นเอกเทศแยกขาดจากกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขาดจากประชาชน ซึ่งยิ่งทำให้ยากที่จะตรวจสอบและรับประกันได้ว่าไม่มีการแทรกแซงจริง ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากการปฏิรูปที่เน้นแยกองค์กรตำรวจ อัยการ และศาลยุติธรรม ออกจากโครงสร้างการบริหารของฝ่ายการเมือง และดูจะหวังพึ่งกลไกกำกับและตรวจสอบกันเองภายในมากกว่าการสร้างควมรับผิดชอบต่อประชาชนและผ่านกลไกที่เปิดให้มีการตรวจสอบจากภายนอก

3.1 ตำรวจ

ในปีพ.ศ. 2541 กรมตำรวจได้แยกออกจากกระทรวงมหาดไทย มาตั้งเป็นสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) ไม่สังกัดกระทรวงใด อยู่ภายใต้การกำกับของนายกรัฐมนตรีโดยตรง ต่อมาใน พ.ศ. 2547 มีการออกพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ ซึ่งให้จัดตั้งคณะกรรมการนโยบายตำรวจแห่งชาติ (ก.ต.ช.) ขึ้นทำหน้าที่กำหนดนโยบายและกำกับดูแล สตช. และมีอำนาจเห็นชอบการแต่งตั้งผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ (ผบ.ตร.) ตามที่นายกรัฐมนตรีเสนอแม้จะพยายามทำให้อิสระโดยบริหารงานอยู่นอกกระทรวง แต่ก็ยังคงมีการวิจารณ์ว่าฝ่ายการเมืองสามารถเข้ามาแทรกแซง สตช. ได้ ผ่านการแต่งตั้ง ผบ.ตร. จึงทำให้มีความพยายามที่จะลดอำนาจการแต่งตั้งของฝ่ายการเมือง และเพิ่มอำนาจของฝ่ายข้าราชการตำรวจแทน โดยครั้งล่าสุด คือ การออก พ.ร.บ.ตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ที่โอนอำนาจเห็นชอบการแต่งตั้ง ผบ.ตร. ให้คณะกรรมการข้าราชการตำรวจ (ก.ตร.) แทน ก.ต.ช. โดยในกรรมการ ก.ตร. มีทั้งหมด 16 คน ซึ่งมีถึง 10 คนที่เป็นหรือเคยเป็นตำรวจ มีนายกรัฐมนตรีคนเดียวที่มาจากฝ่ายการเมืองที่เหลืออีก 5 คนเป็นข้าราชการและผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่เคยเป็นตำรวจ เมื่อเทียบกับ ก.ต.ช. ซึ่งมีกรรมการฝ่ายตำรวจเพียงคนเดียวจากทั้งหมด 11 คน ส่วนฝ่ายการเมืองมี 3 คน ที่เหลือเป็นข้าราชการ 3 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ 4 คน เท่ากับว่าเป็นการปรับให้คณะกรรมการเป็นคนในองค์กรมากขึ้นส่วนการตรวจสอบงานสอบสวนเป็นอำนาจหน้าที่ของผู้บังคับบัญชา ซึ่งมีข้อวิจารณ์ว่าไม่ค่อยเปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอกเข้ามามีบทบาทมากนัก (ศิริวรรณบุษย์ พรรณชญา, 2559, น.131) และแม้ว่าตั้งแต่ปี 2541 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจโดยมีกรรมการจากภาคประชาชนด้วย แต่ก็พบปัญหาว่าไม่ได้มีตัวแทนประชาชนที่ทำการตรวจสอบจริง เพราะกรรมการมาจากการคัดเลือกโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ส่วนคณะกรรมการพิจารณาเรื่องร้องเรียนตำรวจที่จัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ.ตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ก็ดูจะมีข้อจำกัดที่ตรวจสอบได้เฉพาะเรื่องร้องเรียนจากประชาชนซึ่งส่วนใหญ่อาจทราบเพียงปัญหาทั่วไป เช่น การไม่รับแจ้งความแต่การบิดเบือนการสอบสวนมักเป็นกระบวนการภายในที่ไม่ค่อยเป็นที่รับรู้ของผู้เสียหายหรือผู้ต้องหา (ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์, 2568)

3.2 อัยการ

กรมอัยการเองแต่เดิมอยู่สังกัดกระทรวงมหาดไทย จนกระทั่งการรัฐประหารใน พ.ศ. 2534 คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้แยกองค์กรออกมาเป็นสำนักงานอัยการสูงสุด มีสถานะเป็นหน่วยงานราชการอิสระ ไม่สังกัดกระทรวง ภายใต้การกำกับดูแลของนายกรัฐมนตรี โดยอ้างเหตุผลสำคัญคือเพื่อให้อิทธิพลทางการเมืองมาถ่วงถ่วงการดำเนินคดี ต่อมาหลังการรัฐประหารปี 2549 และ 2557 มีการอ้างเหตุผลดังกล่าวในการกำหนดให้องค์กรอัยการเป็นองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญปี 2550 และ 2560 ที่มีอิสระด้านการบริหารจัดการ งบประมาณและบุคลากร โดยมีคณะกรรมการอัยการ (ก.อ.) กำกับดูแลการบริหารบุคลากร ซึ่งรวมถึงการแต่งตั้งหรือเพิกถอนอัยการสูงสุดด้วย แต่หลักประกันอิสระข้างต้นไม่ได้มาพร้อมกับการยึดโยงกับประชาชนเท่าใดนัก โดยจากกรรมการ ก.อ. ทั้งหมด 15 มีคนจากฝ่ายอัยการถึง 12 คน แบ่งเป็นผู้บริหารองค์กรอัยการ 6 คน ผู้ทรงคุณวุฒิที่ดำรงตำแหน่งอัยการ 4 คน ผู้ทรงคุณวุฒิอดีตอัยการอีก 2 คน และส่วนที่เหลือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก 2 คนและประธานอีก 1 คนซึ่งเคยเป็นข้าราชการโดยอาจเป็นอัยการหรือไม่ก็ได้ และในช่วงที่ผ่านมามีอัยการที่มิอาจเห็นชอบการแต่งตั้งหรือเพิกถอนอัยการ ก็มีที่มาจาก การแต่งตั้งที่ไม่ยึดโยงกับประชาชนเช่นกัน ในขณะที่การตรวจสอบคำสั่งคดีในปัจจุบันมีระบบที่เปิดให้ฝ่ายตำรวจทำความเห็นแย้งในกรณีเห็นว่าควรสั่งฟ้อง แต่อัยการมีคำสั่งไม่ฟ้อง แต่คำสั่งสุดท้ายจะขึ้นอยู่กับดุลพินิจของอัยการสูงสุด และการตรวจสอบข้อเท็จจริงในกรณีคำสั่งคดีที่ไม่ชอบหรือมีความผิดพลาดก็ยังมักทำโดยตั้งคณะกรรมการสอบสวนที่มีแต่อัยการด้วยกันเอง โดยฝ่ายอัยการอ้างว่าบุคคลภายนอกไม่มีความเข้าใจถึงการทำงานของอัยการ (ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์, 2568) นอกจากนี้กระบวนการต่าง ๆ ยังไม่มีกลไกความรับผิดชอบโดยตรงต่อผู้เสียหาย เช่น ในกรณีมีคำสั่งไม่ฟ้อง อัยการยังไม่ต้องส่งพยานหลักฐานและอธิบายเหตุผลให้แก่ผู้เสียหายเข้าใจหรือในกรณีคำสั่งไม่ฟ้องที่มีข้อผิดพลาด ก็ยังไม่มีข้อกฎหมายที่เปิดให้เปลี่ยนเป็นคำสั่งฟ้องได้ด้วยเหตุผลว่าพบข้อผิดพลาดในคำสั่งเดิม (ศิริพล กุศลศิลป์วุฒิ และสุรวุฒิ รังสย, 2561, น.67)

3.3 ศาล

ส่วนองค์กรตุลาการได้แยกออกจากกระทรวงยุติธรรมตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี 2540 ซึ่งเป็นไปตามหลักการแบ่งแยกอำนาจตุลาการออกจากอำนาจบริหาร แต่ในปัจจุบัน ฝ่ายตุลาการไทยแทบไม่มีจุดเกาะเกี่ยวกับประชาชนที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย การแต่งตั้งเลือกประธานศาลฎีกาในฐานะประมุขฝ่ายตุลาการเป็นเรื่องภายในของฝ่ายตุลาการ ที่เสนอชื่อโดยคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.) ซึ่งประกอบไปด้วยกรรมการทั้งหมด 15 คน แบ่งเป็นประธานศาลฎีกา ตัวแทนผู้พิพากษาศาลฎีกา 6 คน ศาลอุทธรณ์ 4 คน และศาลชั้น 2 คน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของผู้พิพากษาในแต่ละชั้นศาล และมีผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกอีก 2 คนจากการเลือกของผู้พิพากษาทั่วประเทศ และต้องได้รับเห็นชอบจากวุฒิสภา (ที่ไม่ได้มีที่มาเชื่อมโยงกับประชาชน) ทั้งนี้ แต่เดิมนั้น ก.ต. เคยมีความเชื่อมโยงกับประชาชนมากกว่าปัจจุบัน โดยในปี 2543 กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ 2 คน มีที่มาจากคัดเลือกและเห็นชอบโดยวุฒิสภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้งในเวลานั้น องค์กรตุลาการยังเน้นใช้กลไกตรวจสอบภายในเช่นเดียวกับตำรวจและอัยการอีกด้วย โดยมี ก.ต. ทำหน้าที่ตรวจสอบจริยธรรมและวินัยของผู้พิพากษา และมีระบบที่ให้ผู้พิพากษาหัวหน้าตรวจร่างคำพิพากษาและให้คำแนะนำปรับปรุง ในทางตรงข้าม กลับไม่ค่อยมีกลไกสร้างความโปร่งใสหรือเอื้อให้เกิดการตรวจสอบความเหมาะสมของคำพิพากษาจากภายนอก เช่น ไม่เปิดเผยคำพิพากษาคดีเป็นการทั่วไป หรือเก็บยี่ตอก (บัญชีมาตรฐานโทษ) เป็นเอกสารลับภายในศาล ปัจจัยเบื้องหลังสำคัญของการเพิ่มความเป็นเอกเทศข้างต้น คือ ชุดวิธีคิดของบุคลากรภายใน ที่มองว่าการตรวจสอบและการมีส่วนร่วมจากภายนอกไม่ได้เป็นส่วนสำคัญของเกราะป้องกันความอิสระ แต่เป็นอุปสรรคต่ออิสระในการทำงาน

ดังจะเห็นจากการที่ตัวแทนองค์กรเหล่านี้ออกมาคัดค้านข้อเสนอให้เพิ่มสัดส่วนกรรมการ คนนอก ในคณะกรรมการทั้งข้าราชการ ตำรวจ อัยการ และตุลาการ โดยอ้างเหตุผลที่คล้ายกันว่าบุคคลภายนอกไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงาน และอาจเป็นการเปิดช่องให้เกิดการแทรกแซงการทำงานได้ง่ายขึ้น ความเป็นเอกเทศของศาลจะไม่สามารถรับประกันความเป็นอิสระได้ โดยเฉพาะเมื่อเป็นการแทรกแซงจากคนใน ซึ่งการตรวจสอบกันเองภายในอาจถูกมองได้ว่าการช่วยเหลือกัน ไม่เพียงพอที่จะสร้างความน่าเชื่อถือแก่สังคมได้ ดังเช่นกรณีผู้พิพากษา คณากร เพียรชนะ ที่เขียนแถลงการณ์ว่าอธิบดีผู้พิพากษาศาล 9 ผู้บังคับบัญชาของตนมีคำสั่งให้แก้คำพิพากษาในคดีที่ตนรับผิดชอบ เป็นบันทึกลับซึ่งไม่เป็นไปตามระเบียบขั้นตอน แต่สุดท้าย ก.ต. ให้ความเห็นว่ามีมูล จึงไม่มีการตั้งคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริง หรือในคดีบอส อยู่วิทยา คณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงของอัยการมีความเห็นว่าคำสั่งไม่ฟ้องของรองอัยการสูงสุดเป็นไปตามกฎระเบียบภายในขององค์กรอัยการ แต่คณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่นำโดยนายวิชา มหาคุณ กลับมีบทสรุปว่าคำสั่งไม่ฟ้องเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและน่าเชื่อว่ามิเจตนาช่วยเหลือผู้ต้องหาไม่ได้รับโทษ ซึ่งภายหลังจากนำไปสู่การสอบจริยธรรมและลงโทษอัยการที่สังกัดพร้อมกับมีการปรับปรุงกฎระเบียบภายในอัยการ (ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์, 2568)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านความขัดแย้งในสังคมไทย มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกฎหมาย และบริบททางการเมือง ความขัดแย้งที่เกิดจากกระบวนการยุติธรรมมักตกอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรตำรวจ ซึ่งทำให้การบังคับใช้กฎหมายขาดความอิสระและยุติธรรม องค์กรตำรวจได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางการเมืองที่ส่งผ่านวัฒนธรรมการบังคับบัญชาแบบทหาร ทำให้เน้นการปฏิบัติตามคำสั่งมากกว่าการยึดหลักนิติธรรมที่เท่าเทียม ความขัดแย้งในการทำงานแบบราชการดั้งเดิมส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมล่าช้า ความไม่โปร่งใสทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นและมองว่าเป็นเกิดความยุติธรรม ระบบเน้นการเอาผิดและการจำคุกเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาผู้ต้องขังล้นคุกและไม่สามารถแก้ปัญหาที่รากเหง้าของความขัดแย้งได้จริง ความขัดแย้งทำให้เกิดการขาดความถ่วงดุลระหว่างหน่วยงาน การปฏิรูปที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างระบบถ่วงดุลอำนาจที่แท้จริงระหว่างตำรวจ อัยการ และศาล ความขัดแย้งมักจัดการไม่เป็นธรรม คนมีตำแหน่งหรือมีอิทธิพลมักได้อภิสิทธิ์เหนือคนธรรมดา ทำให้กฎหมายมีประสิทธิผลลด ความขัดแย้งบ่อยครั้งมาจากผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งกระบวนการทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาได้ การมีวัฒนธรรมการขัดแย้งที่รุนแรงและมีการแก้ปัญหามาโดยไม่ใช่วิธีสันติวิธีและการใช้ความรุนแรงทำให้อาชญากรรมเพิ่มสูงขึ้น แม้จะมีแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแต่การนำมาปรับใช้จริงยังมีข้อจำกัด ความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านความขัดแย้งเกิดจากกระบวนการที่เน้นการลงโทษมากกว่าการเยียวยา ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อความเสมอภาคทางกฎหมาย

4. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านวิधिปฏิบัติ

ปัญหากระบวนการยุติธรรมทางอาญาบางประการเป็นผลมาจากวิधिปฏิบัติที่ก่อตัวขึ้นบนบริบททางประวัติศาสตร์ ซึ่งถึงแม้ภายหลังมีความพยายามจะปรับแก้ไขตัวบทกฎหมายแล้วก็ตาม วิधिปฏิบัติบางประการก็ยังคงดำรงอยู่ตัวอย่างหนึ่ง คือ ความโน้มเอียงไปทางระบบกล่าวหา แม้ต่อมาได้มีการจัดทำประมวลวิธีพิจารณาความอาญาให้มีลักษณะไต่สวนมากขึ้น แต่วิธีคิดและแนวปฏิบัติแบบกล่าวหา ยังคงแฝงฝังในกระบวนการยุติธรรมไทย อัยการบางส่วนยังเน้นมุ่งเน้นที่จะเอาผิดจำเลยเป็นหลัก โดยเลือกไม่บรรยายข้อเท็จจริงหรือหลักฐานบางชิ้นที่เป็นคุณต่อจำเลย หรือในชั้นการตรวจสอบพยานหลักฐานก่อนสืบพยานในชั้นศาล ก็มี

ความพยายามปิดบังพยานหลักฐานมิให้ฝ่ายจำเลยได้รับรู้ถึงหลักฐานที่ใช้ในชั้นศาล (เสกสรรค์ ศิลปะวิสุทธิ, 2562, น.4) ทำให้ฝ่ายจำเลยไม่สามารถเตรียมสู้คดีได้อย่างเท่าเทียม ผิดกับเจตนารมณ์ของบทบัญญัติในกฎหมายหรือในชั้นการพิจารณาคดี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้ศาลเรียกพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้เองดังเช่นในระบบไต่สวน แต่ก็พบว่ายังไม่ใช่วิถีปฏิบัติของศาลไทย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้พิพากษายึดถือจริยธรรมแบบระบบกล่าวหาที่ต้องแสดงตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ซึ่งการเรียกหลักฐานพยานเองอาจก่อให้เกิดข้อครหาได้ว่าเป็นการช่วยเหลือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด (ศุภกิจ แยมประชา, 2565, น.7)

ปัญหาความยุติธรรมมิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะวิถีปฏิบัติที่โน้มเอียงไปทางระบบการกล่าวหา แต่ยังเป็นผลจากการไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิทธิต่าง ๆ ในการต่อสู้คดีอย่างเท่าเทียมต่างจากที่เขียนไว้ในกฎหมาย ตัวอย่างหนึ่งคือสิทธิได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยซึ่งมีการรับรองไว้ในกฎหมายตั้งแต่ พ.ศ. 2477 แต่ในทางปฏิบัติ ห้องเวรขึ้นศาลบางแห่งเป็นเขตหวงห้ามที่ไม่เปิดให้แม้แต่ญาติและทนายของจำเลยเข้าร่วมรับฟัง เว้นแต่ต้องขออนุญาตศาลเป็นราย ๆ ไป ทำให้จำเลยไม่ได้รับความช่วยเหลือจากทนายอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ไว้ก่อน เป็นอีกสิทธิที่มีการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญหลายฉบับรวมถึงฉบับปัจจุบันด้วย แต่มีปัญหาค่อนข้างมากในทางปฏิบัติ โดยหลักการของสิทธินี้ไม่ควรมีการฝากขังผู้ต้องหาในระหว่างดำเนินคดี ยกเว้นว่าเจ้าหน้าที่รัฐมีหลักฐานที่ทำให้เชื่อได้ว่าผู้ต้องหามีโอกาสจะหลบหนีสูง ทำลายหลักฐานหรือไปก่อความผิดอื่นเพิ่ม แต่การดำเนินงานจริงดูจะมีลักษณะแบบ “ซังไว้ก่อน” โดยเฉพาะในคดีที่มีอัตราโทษสูง และกลายเป็นว่าภาระพิสูจน์ในการขอลปล่อยตัวกลับตกเป็นของผู้ต้องหาที่จะต้องทำให้ศาลเชื่อได้ว่าจะไม่หลบหนีหรือไปทำลายหลักฐาน ซึ่งวิธีหลักก็ยังคงเป็นการยื่นเงินประกันตัวเพื่อเป็นหลักประกันว่าจะไม่หลบหนี (ปกป้อง ศรีสนิท, 2565)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านวิถีปฏิบัติในประเทศไทย มักเกิดจากข้อจำกัดเชิงวัฒนธรรมองค์กร และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เท่าเทียม การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในบางขั้นตอนขาดการตรวจสอบที่เพียงพอ ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม การขาดแคลนเทคโนโลยีหรือการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อลดการใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ การไม่ได้นำระบบยุติธรรมชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง วัฒนธรรมวิธีการปฏิบัติของคนไม่เสมอกันทางกฎหมาย ทำให้ผู้มีอำนาจหรือฐานะทางการเงินสามารถเอาชนะกระบวนการยุติธรรมได้ ปัจจัยเหล่านี้รวมกันส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมไม่สามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้อย่างเท่าเทียม และนำไปสู่ความไม่เชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบยุติธรรมไทย

5. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านนิติรัฐอภิสิทธิ์

ความล้มเหลวกระบวนการยุติธรรมไทยหลายประการ สามารถก่อตัวและดำรงอยู่ได้ภายใต้จารีตปกครองแบบให้รัฐเป็นใหญ่หรือที่เรียกว่า “นิติรัฐอภิสิทธิ์” ซึ่งมีแก่นหลักที่ให้รัฐมีอภิสิทธิ์ใช้อำนาจและกฎหมายลงโทษรุนแรง รวมถึงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้เพื่อปกป้องผลประโยชน์และความมั่นคงของรัฐ ตรงข้ามกับหลักนิติธรรมที่เน้นการจำกัดการใช้อำนาจรัฐโดยอำเภอใจและการปกป้องสิทธิพื้นฐานของคน (ธงชัย วินิจจะกูล, 2566) ภายใต้จารีตรัฐเป็นใหญ่ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาย่อมแปลงสภาพกลายเป็นเครื่องมือของรัฐได้โดยง่าย โดยเมื่อการบรรลุผลประโยชน์และความมั่นคงของรัฐ บดบังความสำคัญของการค้นหาความจริงและการให้สิทธิต่อสู้คดี รัฐก็พร้อมจะใช้กฎหมายและเจ้าหน้าที่รัฐปราบปราม เอาผิดและลงโทษรุนแรงเกินเหตุเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ ดังจะเห็นได้จากกรณีศึกษาต่าง ๆ อย่างการทำสงครามปราบยาเสพติดที่มีการฆ่าตัดตอนผู้ต้องหาจำนวนมาก (พวงทอง ภวัครพันธุ์, 2553) หรือการทวงคืนผืนป่าโดยการรุกและไล่ฟ้องชาวบ้าน (พชร คำชำนาญ, 2562) ศาลเองก็ดูจะพร้อมอ่อนโอนผ่อน

ตามสถานะของผู้ถือครองอำนาจรัฐ ยอมรับอำนาจของคณะรัฐประหารที่ทำลายหลักนิติธรรมทั้งหมดและตีความกฎหมายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เช่น ในคดีที่จำเลยถูกควบคุมตัวตามกฎหมายการศึกษากฎหมาย และ พ.ร.ก.การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2560 จำเลยได้ให้การรับสารภาพโดยพนักงานสอบสวนไม่มีการแจ้งสิทธิที่จะไม่พูด-ตอบคำถาม แต่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าการสอบปากคำเป็นเพียงการสอบถามเบื้องต้นในชั้นสืบสวนเท่านั้น เจ้าหน้าที่ไม่จำเป็นต้องแจ้งสิทธิใด ๆ และยอมรับคำให้การดังกล่าวเป็นหลักฐาน แตกต่างจากคดีอาญาทั่วไปที่ศาลฎีกาจะไม่รับคำให้การในกรณีที่ไม่มีสิทธิดังกล่าว (ปกป้อง ศรีสนิท, 2565) อภิสิทธิ์สำคัญของรัฐอีกประการที่มาก็คือการให้อภิสิทธิ์พิเศษลดหย่อนแก่บุคคลในตำแหน่งสูง เจ้าหน้าที่รัฐและเครือข่าย โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นการปฏิบัติหน้าที่ในนามของรัฐ เพื่อปกป้องความชอบธรรมในการใช้อำนาจของรัฐ (ธงชัย วินิจจะกูล, 2566) โดยกระบวนการยุติธรรมดูเหมือนจะพร้อมวางเฉยให้คดีถูกหลงลืมไป ไม่สอบสวนหาผู้กระทำผิด ปลดปล่อยให้หลักฐานต่าง ๆ หายไป ทั้งในกรณีสังหารหมู่ประชาชนและนักศึกษา 6 ตุลาคม 2519 การฆ่าตัดตอนในระหว่างการปราบปรามยาเสพติด หรือการซ้อมทรมานจนถึงเสียชีวิตในค่ายทหาร จะเห็นได้ว่าความไม่เป็นธรรมที่ชุกชุกชอมในกระบวนการยุติธรรมก่อตัวและดำรงอยู่ได้ภายใต้ปัจจัยหลายประการที่พัวพันกัน ตั้งแต่ความขัดแย้งและไม่เชื่อใจกันระหว่างองค์กรยุติธรรมที่ทำให้การปฏิรูปหลายอย่างต้องหยุดนิ่ง วิธีคิดของคนในกระบวนการยุติธรรมที่ดูจะไม่ใส่ใจการตรวจสอบจากตัวแทนทางสังคม ทำให้ขาดการตั้งคำถามถึงความไม่เป็นธรรมของวิถีปฏิบัติที่ทำกันมา ตลอดจนจารีตปกครองที่หน่วยงานต่าง ๆ พร้อมจะรับใช้อำนาจรัฐมากกว่าการปกป้องความเป็นธรรมแก่คนทั่วไป การจะฟื้นความยุติธรรมให้เป็นที่ยอมรับแก่สังคมจึงไม่สามารถทำได้ด้วยการแก้แค่ตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียวหรือแค่เรียกร้องให้สังคมใส่ใจหน่วยงานยุติธรรม แต่น่าจะต้องเริ่มจากการเปิดให้คนในสังคมได้ตรวจสอบการทำงานหรือเข้าไปตั้งคำถามและร่วมกำหนดกติกาภายในและระหว่างองค์กรต่าง ๆ ตลอดจน การฟื้นการดำเนินคดีความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อคืนความเป็นธรรมแก่สังคมสมชาย (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2566)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านนิติรัฐอภิสิทธิ์ ยังพบการบังคับใช้กฎหมายไม่ได้เป็นไปเพื่อหลักนิติธรรมที่เสมอภาคแต่เป็นการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองหรือสร้างความชอบธรรมให้กับชนชั้นนำ มีการสร้างวาทกรรมหรือข้ออ้างทางกฎหมายเพื่อปกป้องผู้กระทำผิดที่มีอำนาจ โดยเฉพาะในคดีที่มีความรุนแรงทางการเมือง กฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือของรัฐเพื่อบังคับใช้กับประชาชน ไม่ใช่การใช้อำนาจตามกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพประชาชน ความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมในลักษณะนิติรัฐอภิสิทธิ์ เกิดจากการผสมผสานระหว่าง การที่กฎหมายถูกใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้มีอำนาจ และความเหลื่อมล้ำทางสังคม ที่ทำให้กฎหมายไม่มีความเป็นสากลในการบังคับใช้ ส่งผลให้หลักนิติธรรมที่เสมอภาคไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้

ข้อค้นพบเชิงวิชาการ หรือองค์ความรู้ใหม่เชิงวิชาการ

จากการสังเคราะห์เชิงเอกสาร จากแหล่งข้อมูลที่นำเชื่อถือ ผู้เขียนสรุปปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรม ได้ 5 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านระบบที่เอื้อประโยชน์ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านระบบโครงสร้าง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านความขัดแย้ง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านวิถีปฏิบัติ และปัจจัย

ที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมด้านนิติรัฐอภิสัทธิตี และสรุปองค์ความรู้ใหม่ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรม ได้ดังตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปองค์ความรู้ใหม่ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรม

ปัจจัยด้านระบบที่เอื้อประโยชน์	ปัจจัยด้านระบบโครงสร้าง	ปัจจัยด้านความขัดแย้ง	ปัจจัยด้านวิถีปฏิบัติ	ปัจจัยด้านนิติรัฐอภิสัทธิตี
ความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมที่เกิดจากการทุจริตในกระบวนการยุติธรรมเกิดจากการแทรกแซงหรือใช้อำนาจดุลพินิจมิชอบเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องมีลักษณะการใช้อำนาจเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มพวกพ้องหรือเลือกปฏิบัติกับผู้ด้อยโอกาส ระบบที่เอื้อประโยชน์และความยุติธรรมในสังคมที่มีความทับซ้อนกัน	ความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมที่เกิดจากโครงสร้างการทำงานและกลไกที่ขาดประสิทธิภาพระบบการทำงานขาดความโปร่งใสตรวจสอบได้ยาก เป็นการทำงานภายในองค์กรเองมากเกินไปโดยเฉพาะกลุ่มคนมีอำนาจหรือฐานะทางการเงิน ทำให้ความเสมอภาคหน้ากฎหมายลดน้อยลงขาดการถ่วงดุลอำนาจที่มีประสิทธิภาพกฎหมายบางส่วนยังคงมีลักษณะที่สร้างความเหลื่อมล้ำ ทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าถึงความยุติธรรมได้ยาก โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อย โครงสร้างงบประมาณและบุคลากรไม่เพียงพอ ใน	ความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมที่เกิดจากความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกฎหมาย และบริบททางการเมืองความขัดแย้งที่เกิดจากกระบวนการยุติธรรมมักตกอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรตำรวจ ซึ่งทำให้การบังคับใช้กฎหมายขาดความอิสระและยุติธรรม การปฏิรูปที่ผ่านมาไม่ประสบผลสำเร็จในการสร้างระบบถ่วงดุลอำนาจที่แท้จริงระหว่างตำรวจอัยการ และศาล ความขัดแย้งที่จัดการไม่เป็นธรรม การมีวัฒนธรรมการขัดแย้งที่รุนแรงและมีการแก้ปัญหาโดยไม่ใช้วิธีสันติวิธีและการใช้ความ	ความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมที่เกิดจากข้อจำกัดเชิงวัฒนธรรมองค์กร และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เท่าเทียม การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในบางขั้นตอนขาดการตรวจสอบที่เพียงพอ การขาดแคลนเทคโนโลยีหรือการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อลดการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ วัฒนธรรมวิธีการปฏิบัติของคนไม่เหมือนกันทางกฎหมาย	ความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมที่เกิดจากการบังคับใช้กฎหมายไม่ได้เป็นไปเพื่อหลักนิติธรรมที่เสมอภาคแต่เป็นการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองหรือสร้างความชอบธรรมให้กับชนชั้นนำ มีการสร้างวาทกรรมหรือข้ออ้างทางกฎหมายเพื่อปกป้องผู้กระทำ ความผิดที่มีอำนาจ โดยเฉพาะในคดีที่มีความรุนแรงทางการเมือง ความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมในลักษณะนิติรัฐอภิสัทธิตี เกิดจากการผสมผสานระหว่างการใช้กฎหมายถูกใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้มี

	บางหน่วยงานขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ	รุนแรงทำให้อาชญากรรมเพิ่มสูงขึ้น		อำนาจ และความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ทำให้กฎหมายไม่มีความเป็นสากลในการบังคับใช้ ส่งผลให้หลักนิติธรรมที่เสมอภาคไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้
--	---	----------------------------------	--	---

บทสรุป

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านระบบที่เอื้อประโยชน์ยังพบการทุจริตในกระบวนการยุติธรรม เกิดจากการแทรกแซงหรือใช้อำนาจดุลพินิจมิชอบเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง มีลักษณะการใช้อำนาจเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มพวกพ้องหรือเลือกปฏิบัติกับผู้ด้อยโอกาส ระบบที่เอื้อประโยชน์และความยุติธรรมในสังคมที่มีความทับซ้อนกัน 2) ปัจจัยด้านระบบโครงสร้าง มีรากฐานมาจากโครงสร้างการทำงานและกลไกที่ขาดประสิทธิภาพระบบการทำงานขาดความโปร่งใส ตรวจสอบได้ยาก เป็นการทำงานภายในองค์กรเองมากเกินไป โดยเฉพาะกลุ่มคนมีอำนาจหรือฐานะทางการเงิน ทำให้ความเสมอภาคหน้ากฎหมายลดน้อยลง ขาดการถ่วงดุลอำนาจที่มีประสิทธิภาพ กฎหมายบางส่วนยังคงมีลักษณะที่สร้างความเหลื่อมล้ำ ทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าถึงความยุติธรรมได้ยาก โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อย โครงสร้างงบประมาณและบุคลากรไม่เพียงพอ ในบางหน่วยงานขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ 3) ปัจจัยด้านความขัดแย้ง มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกฎหมาย และบริบททางการเมือง ความขัดแย้งที่เกิดจากกระบวนการยุติธรรมมักตกอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรตำรวจ ซึ่งทำให้การบังคับใช้กฎหมายขาดความอิสระและยุติธรรม การปฏิรูปที่ผ่านมาไม่ประสบผลสำเร็จในการสร้างระบบถ่วงดุลอำนาจที่แท้จริงระหว่างตำรวจ อัยการ และศาล ความขัดแย้งที่จัดการไม่เป็นธรรม การมีวัฒนธรรมการขัดแย้งที่รุนแรงและมีการแก้ปัญหาโดยไม่ใช้วิธีสันติวิธีและการใช้ความรุนแรงทำให้อาชญากรรมเพิ่มสูงขึ้น 4) ปัจจัยด้านวิถีปฏิบัติเกิดจากข้อจำกัดเชิงวัฒนธรรมองค์กร และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เท่าเทียม การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในบางขั้นตอนขาดการตรวจสอบที่เพียงพอ การขาดแคลนเทคโนโลยีหรือนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อลดการใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ วัฒนธรรมวิถีการปฏิบัติของคนไม่เสมอภาคทางกฎหมาย 5) ปัจจัยด้านนิติรัฐอภิสิทธิ์ พบการบังคับใช้กฎหมายไม่ได้เป็นไปเพื่อหลักนิติธรรมที่เสมอภาคแต่เป็นการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองหรือสร้างความชอบธรรมให้กับชนชั้นนำ มีการสร้างวาทกรรมหรือข้ออ้างทางกฎหมายเพื่อปกป้องผู้กระทำความผิดที่มีอำนาจ โดยเฉพาะในคดีที่มีความรุนแรงทางการเมือง ความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมในลักษณะนิติรัฐอภิสิทธิ์ เกิดจากการผสมผสานระหว่างการใช้กฎหมายถูกใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้มีอำนาจ และความเหลื่อมล้ำทางสังคม ที่ทำให้กฎหมายไม่มีความเป็นสากลในการบังคับใช้ ส่งผลให้หลักนิติธรรมที่เสมอภาคไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณพงศ์ พุทธระกุล และคณะ. (2565). กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในต่างประเทศสู่โมเดลการแก้ไขปัญหาคriminalกระบวนการยุติธรรมไทย. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2569, จาก <https://researchcafe.tsri.or.th/judicial-process/>
- กุลพล พลวัน. (2560). การบริหารกระบวนการยุติธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว. (2561). ความคุ้มค่าและประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทยเปรียบเทียบกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก. กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2566). นิติรัฐอภิสิทธิ์และราชานิติธรรม : ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของ Rule by Law แบบไทย. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2569, จาก <https://www.econ.tu.ac.th/uploads/archive/file/20200826/adfopqruy469.pdf>
- นัทธี จิตสง่า. (2558). กระบวนการยุติธรรมไทย “รู้อดีต เข้าใจปัจจุบัน เชื่อมอนาคต”. กรุงเทพฯ: สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย.
- บุษยา จินนุทยา. (2553). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความไว้วางใจของนักท่องเที่ยวในการซื้อสินค้าและบริการผ่านบริษัทนำเที่ยว. (วิทยานิพนธ์). สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสวนดุสิต: กรุงเทพมหานคร.
- ปกป้อง ศรีสนิท. (2565). สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2569, จาก https://www.the101.world/the-right-to-a-public-hearing/#_ftn10
- ประดิษฐ์ เป้นทอง. (2558). ปัญหาและแนวทางในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย. วารสารกฎหมายคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 8(16), 71-86
- พชร คำชำนาญ. (2562). หยื่อทวงคืนผืนป่าสะท้อนชีวิต รัฐใช้ กม. 2 มาตรฐาน นักวิชาการแต่งตั้งกองทุนเยียวยาเหยื่อ. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2569, จาก <https://prachatai.com/journal/2019/12/85459>
- พล กิตติศาสนาสัย. (2566). โครงการจ้างเหมาบริการเพื่อจัดเก็บข้อมูลตัวชี้วัดและวิเคราะห์สถานการณ์อาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการยุติธรรม.
- พวงทอง ภาวิครพันธุ์. (2553). สถานการณ์การเรียกร้องความเป็นธรรมคดี 2553 เส้นทางที่ควรเดินไปต่อและความรับผิดชอบที่พรรคเพื่อไทยพึงมีต่อประชาชน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพล กุศลศิลป์ และสุรวุฒิ รังไสย์. (2561). มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมเนื่องจากคำสั่งไม่ฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการ. วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น, 2(1), 67.
- ศิริวรรณบุษย์ พรรณชญา. (2559). แนวการปฏิรูประบบงานสอบสวนของตำรวจไทย. วารสารสังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 46(2), 131-146.
- ศุภกิจ แยมประชา. (2565). การทำความเข้าใจวัฒนธรรมการกำหนดโทษอาญาของผู้พิพากษาไทย. บทบัณฑิต, 78(4), 7.
- ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์. (2568). ความเป็นไทยภายใต้ระบบยุติธรรมที่ถูกแช่แข็ง. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2569, จาก <https://101pub.org/>
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2566). วิสามัญมรณะ : ปฏิบัติการของระบบกฎหมายและการต่อสู้ของผู้ตกเป็นเหยื่อ. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2569, จาก <https://prachatai.com/journal/2023/10/106303>

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. (2560). *กรอบวิจัยด้านการพัฒนากระบวนการยุติธรรม ประจำปีงบประมาณ 2560-2561*.

กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2552). *แผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2552 – 2555*. กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2561). *การสร้างความเป็นธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *แผนการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม*. กรุงเทพฯ:

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

เสกสรรค์ ศิลปะวิสุทธิ์. (2562). *สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักกฎหมาย.

Nitivajra Channel. (2565). *เปลี่ยนให้ผ่านกระบวนการยุติธรรมไทย*. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2569, จาก

<https://www.youtube.com/watch?v=GvGvCFseQ68&t=3s>